

**СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ПРОБЛЕМАТИКА
У ТЕОРЕТИЧНІЙ СПАДЩИНІ УКРАЇНСЬКИХ РАДЯНСЬКИХ
ФІЛОСОФІВ 1920-х – ПОЧАТКУ 1930-х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ**

*Проаналізовано соціально-політичні погляди українських радянських філософів 1920-х – початку 1930-х років (В. Глухенко, М. Скрипник, М. Хвильовий). Доведено, що їх становлення і формування відбувалось у контексті марксистсько-ленінської ідеології. Обґрунтовано, що соціально-політичні погляди досліджуваних філософів містили чимало оригінальних ідей. **Ключові слова:** українські радянські філософи 1920-х-початку 1930-х років, марксизм-ленінізм, соціально-політичні погляди.*

Період 1920-х і початку 1930-х років в історії української філософії позначений чималою кількістю «білих плям». Об'єктивні дослідження та «розфарбовування» їх цілком і повністю можна назвати одним із ключових завдань сучасної історико-філософської науки. Однією з таких малодосліджених сторінок і залишається творчість українських радянських філософів означеного періоду. До них ми відносимо тих професійних філософів, письменників, публіцистів і політичних діячів, які працювали на території УРСР і в межах марксистсько-ленінської парадигми, водночас залишаючись глибоко національними мислителями: М. Аржанов, А. Бервицький, В. Беркович, Н. Білярчик, Е. Берглер, П. Демчук, В. Державин, Є. Гірчак, В. Глухенко, М. Колташов М. Перлін, І. Очинський, С. Семковський, М. Скрипник, Т. Степовий, Микола Хвильовий, О. Шумський, В. Юринець та інші.

Соціально-політичні погляди досліджуваних філософів є однією з тих сторінок в історії української філософії, реконструкція яких надважлива у становленні цілісної картини історико-філософського процесу. Серед сучасних дослідників, які займалися цією проблематикою, варто виокремити праці Г. Вдовиченка, О. Забужко, Ю. Коваліва, М. Роженка, М. Шкандрія, Я. Юринець та інших. Водночас варто відзначити недостатній рівень досліджень у контексті реконструкції розвитку соціально-політичних поглядів та їх оригінальних здобутків.

Отже, метою цієї статті є аналіз соціально-політичних поглядів українських радянських філософів 1920-х – початку 1930-х років як симбіотичної сукупності двох парадигм: обов'язково-пропонованої марксистсько-ленінської та власної національної.

Суспільно-політичні погляди українських філософів зазначеного періоду формувались у діалозі-критиці двох світоглядних полів: «легітимного» марксизму-ленінізму, представниками якого традиційно були теоретики – К. Маркс і Ф. Енгельс і суспільно-політичні діячі – В. Ленін, Й. Сталін, а також різноманітних європейських «модифікацій» марксизму, пізніше названого «ревізіонізмом» і «опортунізмом» (концепції Р. Люксембург, К. Каутського, О. Бауера, К. Реннера). Окрім традиційної та канонічної рецепції ленінізму, для становлення політичного світогляду українських філософів зазначеного періоду важливою стала критика та оцінка західного крила марксизму.

У формуванні марксистського, або марксистсько-ленінського світогляду в СРСР провідна роль відводилася часописам «Під знаменем марксизму», «Вісник Комуністичної академії», рупору більшовицької партії – газетам «Правда» та «Ізвестія», завданням яких була популяризація більшовицького курсу та його «успіхів у розбудові шляхів до світлого майбутнього». 1920-ті роки позначені масштабним виданням праць К. Маркса і Ф. Енгельса. Показово, що їх видання розпочалося не з тих, у яких відбивався аутентичний марксизм, а з позитивістськи-орієнтованої «Діалектики природи» Ф. Енгельса, що збіглося з другим виданням книги В. Леніна «Матеріалізм та емпіріокритицизм», а перед цим – із виданням ленінського філософського заповіту «Про значення бойовничого матеріалізму», що стало основою філософського курсу в СРСР і предметом філософської дискусії між групою Деборіна (діалектики) і групою Тімірязєва (механісти). Наслідком цієї дискусії стало визнання того, що єдино правильною системою світогляду, розуміння та пояснення світу, смислу та призначення людського буття є марксизм-ленінізм і його філософія – діалектичний та історичний матеріалізм. Усе, що йшло від імені цієї філософії,

вважалося видатним досягненням, хоча такими «досягненнями» часто були незрілі соціальні побудови, утопічні обґрунтування, сумнівні у теоретичному розумінні узагальнення.

Такі процеси не могли не знайти свого відображення у працях учених України, яка у формальному статусі УРСР продовжувала залишатися на положенні колонії, щоправда уже нового типу в складі СРСР, до певного часу зберігаючи видимість своєї незалежності та самостійності. Від самого початку запровадження в Україні марксистської ідеології культура, освіта, наука в країні перетворюються в поле ідеологічної боротьби, де авторитету немарксистських поглядів у тлумаченні суспільних процесів протиставляється марксистсько-ленінський підхід як єдино допустимий у сфері суспільно-гуманітарних наук і філософії. У Київському університеті закриваються юридичний та історико-філологічний факультети, а потім університет реорганізовується у Вищий інститут народної освіти (ВІНО), а з 1926 р. – Київський інститут народної освіти ім. М. Драгоманова (КІНО). Організуються робітничі факультети, до вузів призначаються комісари, проводиться чистка студентів і викладачів. Натомість для підготовки фахівців марксистсько-ленінської орієнтації створюються навчальні та науково-дослідні установи: Харківський Комуністичний університет імені Артема з кафедрами марксизму та марксознавства (1922), на основі якого в 1924 р. організовується Український інститут марксизму (з 1927 р. – Український інститут марксизму-ленінізму – УІМЛ), а в 1931 р. створюється Всеукраїнська асоціація марксистсько-ленінських вищих навчальних закладів.

З 1927 р. в Україні почав виходити журнал «Прапор марксизму», стала відбуватися реорганізація філософсько-соціологічної думки, наукової та освітньої роботи. При Українському інституті марксизму-ленінізму створюється філософсько-соціологічний відділ з двома кафедрами – філософії та соціології. Голова президії цього відділу С. Семковський очолив кафедру філософії, а його заступник В. Юринець – кафедру соціології. У відділі й на кафедрах працювали В. Асмус, О. Бервицький, В. Беркович, Ф. Беляєв, Я. Білярчук, Я. Блудов, С. Генес, П. Демчук, Р. Левік, Ю. Мазуренко, Г. Овчаров, Я. Розанов, Т. Степовий, А. Хвиля, Е. Фількенштейн та ін. Між кафедрами філософії і соціології були тісні зв'язки, розроблялася спільна проблематика, де керівники – С. Семковський і В. Юринець – доповнювали один одного своїми філософськими поглядами.

Проблема національного питання і шляхи її розв'язання були широко представлені в працях класиків марксизму-ленінізму, що зумовлювало, відповідно, і пильну увагу з боку радянських філософів. К. Маркс і Ф. Енгельс аналізували вказані питання в історичній перспективі, зазначаючи: «Робітники не мають вітчизни. У них не можна відняти те, чого у них немає. Тому що пролетаріат повинен передовсім завоювати політичне панування, піднятися до становища національного класу, конституюватись як нація, він сам поки що національний, хоч і зовсім не в тому значенні, як розуміє це буржуазія» [5, с. 41]. Національне питання засновниками марксистської ідеології репрезентувалося в ролі перспективи, що мала б реалізуватися соціалістичному майбутньому, тоді, коли пролетаріат стане панівним класом у радянському суспільстві. Відповідно, для самого пролетаріату першочерговим стає завдання зміни соціального устрою, потім – політичного устрою і насамкінець – побудова нового суспільства. Саме в новому – пролетарському – суспільстві буде розв'язане національне питання. Алгоритм розв'язання вказаної проблеми, запропонований ідеологічними класиками, у 1920-х – на початку 1930-х цілком закономірно було запозичено більшістю українських радянських філософів: «Національне питання чи національна справа є наслідок національного пригноблення. Це значить, що, коли б нації цілком вільно розвивалися за часів капіталізму (мова йде лише про капіталізм, бо нація, як така, як це ми побачимо далі, сконструювалася лише за часів капіталізму), не було б і ніякісного національного питання, бо не було б що розв'язувати» [1, с. 107].

Практично-політичного забарвлення національне питання набуло у В. Леніна і Й. Сталіна, адже пошуки шляхів розв'язання національної проблеми доволі швидко набували стратегічного значення в політичній програмі Радянського Союзу. Перейнявши ідеями В. Леніна та Й. Сталіна, українські радянські філософи також піддали критиці право на національне самовизначення і потребу в національно-культурній автономії, посилаючись при цьому на «буржуазних» мислителів як таких, що представляють категорично неправильні погляди на національне питання. З-поміж західноєвропейських мислителів, які розробляли ідеї марксизму й окрему увагу приділяли проблемам національного характеру, радянські діячі виокремлювали

О. Бауера, К. Каутського, Р. Люксембург, К. Реннера. Серед «помилки» західноєвропейських марксистів (у тлумаченні українських радянських філософів) можна назвати такі: «неправильне» чи «неповне» тлумачення поняття нації та розуміння шляхів розв'язання національного питання. Відповідно, всі їхні ідеї було розкритиковано й піддано негативній оцінці.

Проблема національного самовизначення стала однією з ключових теоретико-практичних проблем серед філософів, публіцистів і політиків Радянської України 1920-х – початку 1930-х років, спричинивши низку дискусій і визначивши певною мірою політичний курс країни. Можливість варіативного розв'язання національного питання забезпечував значний масив історичних і суспільно-культурних чинників. Характеризуючи атмосферу того часу загалом, варто пам'ятати про зрощеність різних сфер суспільного життя й, відповідно, різноманітних методологічних парадигм. Як відзначає М. Шкандрій, «літературна критика й дискусії, політика й ідеологія невпевнено балансували між поважними й перевіреними традиціями минулого (патріотизм, народництво, справи культурного розвитку та соціальних реформ) і пошуками духовного змісту нового світу (інтернаціоналізм, заперечення минулого, класова відплата і соціалістична революція» [10, с. 39].

Як уже було наголошено, розв'язання національного питання в Радянській Україні неминуче трактувалось у тісному зв'язку із загальноприйнятою марксистською методологією.

М. Скрипник захищає своєрідну триступеневу структуру вивчення національного питання: 1) теорія національного питання; 2) практика національного питання; 3) національна статистика. У традиційному стилі на перше місце з-поміж тих, хто присвятив національному питанню свою увагу, він ставить В. Леніна.

Процеси українізації, які відбувалися в Україні в 1920-х – на початку 1930-х років, стали поштовхом до пошуку нових шляхів розв'язання національного питання. Філософи зазначеного періоду уявляли українізацію як загальний процес, який охоплюватиме реалізацією національного питання як у культурній сфері, традиційно національній за змістом (література, театр, музика і т. ін.), так і у сфері суспільно-політичній: «Був час, коли український національний процес характеризувався передовсім літературою, театром, музикою, піснею, лінгвістикою тощо...» [8, с. 106]; «українська культура давно перестала бути культурою лише літератури» [7, с. 10].

Згідно з твердженням М. Шкандрія, в Радянській Україні існували три основні лінії тлумачення національного питання. Перша лінія, представлена Миколою Хвильовим і О. Шумським, вимагала негайної, безумовної та повної українізації, чим, відповідно, викликала чималу критику з боку прихильних до класичної марксистської парадигми політичних кіл. Другу лінію репрезентували Ю. Ларін і М. Лобанов, які підтримували проросійські настрої КП(б)У. Третя лінія користувалася найбільшою популярністю і була представлена постатями М. Скрипника, В. Чубара і В. Затонського.

Проте зрозуміло, що характеристика політичного спрямування українських мислителів радянської доби 20-30-х років ХХ століття не може обмежитися простим політичним, внутрішньопартійним поділом. Г. Дичковська у книзі «Український націонал-комунізм» влучно зауважує, що пошук світоглядних орієнтирів політичного статусу України здавна відбувався як пошук між двома основними запитамі: соціальним і націоналістичним. Відповідно, характеризуючи суспільно-політичні пошуки українських мислителів, не можна обійти увагою величезний вплив націонал-комуністичних ідей.

Характерною рисою *українського націонал-комунізму* було те, що його представники виводили перспективу національного відродження України з марксистської теорії пролетарської комуністичної революції.

Дослідники історії українського націонал-комунізму (Л. Дідух, А. Кам'янська) виокремлюють три основні періоди розвитку цієї течії в Україні: 1) 1917–1933 роки; 2) 1960–1980 роки; 3) кінець 1980-х – початок 1990-х років. Одними із найяскравіших представників українського націонал-комуністичного руху в 1917–1933 роках були В. Шахрай і С. Мазлах, автори книги «До хвилі (Що діється на Україні й з Україною?)». Видана у Саратові 1919 року, ця брошура стала своєрідним маніфестом українського комунізму, заклавши світоглядні основи націонал-комунізму у творах М. Скрипника та Миколи Хвильового.

Політичні діячі та філософи були переконані в тому, що прихід до влади більшовицьких

лідерів дозволить реалізувати національний план розвитку України, який мислився в тісному зв'язку із соціалістичними ідеями – характерною тенденцією української суспільно-політичної думки ще з кінця XIX століття. Проте реалії суспільної практики змусили до кардинального переосмислення теорії і практики комунізму, тому що «невідповідність реального змісту політики об'єктивним потребам більшості членів суспільства змушує уряд дедалі активніше стимулювати ті фактори, які дадуть можливість підкорити інакомислячих, заборонити вияв і поширення антиофіціальних поглядів» [2, с. 4]. Отже, «націонал-комунізм саме тим і відрізнявся від ортодоксального більшовизму, що зумів побачити й усвідомити істинну позицію Леніна з національного питання» [3, с. 30].

Одним із ключових моментів дискусії про національне питання стала «боротьба двох культур», головними речниками якої в Україні були Д. Лебідь і В. Ваганян. Українська культура, відповідно до цієї «боротьби», була представлена як утілення відсталого українського селянства, а російська подавалася суспільству як культура активного, молодого й сучасного міського пролетаріату. У боротьбі цих двох культур партійне керівництво мусило стати на бік російської культури як прогресивнішої та перспективнішої. А українізацію слід було трактувати лише як засіб упровадження пролетарської культури в маси.

Важливо наголосити, що українські радянські філософи 1920-х – 1930-х років активно засуджували такий підхід до тлумачення ролі й завдань української культури. М. Скрипник попереджав про можливість двох ухилів в українізації, що полягатимуть або у рівнянні до робітничих мас і, відповідно, уповільненій, «млявій» українізації, чи, навпаки, у прискореній українізації, яка не враховуватиме інтересів російськомовного пролетаріату України. Така ж дуальність шляхів-небезпек існує за умови прийняття теорії боротьби двох культур, що гостро критикувалася політиком.

М. Скрипник був переконаний, що комуністична партія України теоретично стала на шлях правильного розуміння українського національного питання: «Комуністична партія, ведучи пролетаріат до керування всіма найширшими працюючими масами країни для будівництва нової соціалістичної культури, провела Жовтень для того, щоб утворити нову культуру на тлі всіх попередніх завоювань при їх використанні» [6, с. 45]. Саме тому політик критикував Миколу Хвильового та його «захисника» О. Шумського: «Саме національна боротьба з боку члена комуністичної партії, на думку тов. Шумського, очевидно, не є крайністю. Крайністю є лише ті форми національної боротьби, які вжив тов. Хвильовий» [6, с. 61].

Микола Хвильовий, у свою чергу, доволі різко заявляє, що «ми є справді-таки незалежна держава, що входить своїм республіканським організмом у Радянський Союз. І самостійна Україна не тому, що цього хочемо ми, комуністи, а тому, що цього вимагає залізна і непереборна воля історичних законів» [9, Т.2, с. 590]. Зрозуміло, що такі «вільні» думки піддавалися гострій критиці, адже марксистська парадигма цілком і повністю заперечувала таку постановку питання.

Захоплення Миколи Хвильового філософськими ідеями О. Шпенглера, М. Данилевського стало підставою для сприймання публіциста як автора зовсім нетрадиційних для 1920-х – 1930-х років поглядів на можливі шляхи розв'язання національного питання. М. Шкандрій пише про те, що рецепція сучасниками Миколи Хвильового була дуже подібною до рецепції Л. Троцького і зумовлювала сприйняття останніх у ролі «вестернізованих» інтелектуалів, яким бракувало віри у власний народ. У відомому листі від 26 квітня 1926 р. Й. Сталін пише Л. Кагановичу про свої судження й міркування з приводу темпів українізації в УРСР, з якими його ознайомив О. Шумський. Будучи знайомим з творчістю Миколи Хвильового, зокрема з його «Апологетами писаризму», Й. Сталін справедливо побоювався закономірного суспільного резонансу цих творів і можливості спричинення культурного повстання. З офіційного погляду партії, Хвильовий виявляв небезпечні ідеалістичні спроби вирішити українське національне питання та побудувати соціалістичне суспільство: «Хвильовий не бачив суперечності між реалізацією українських національних амбіцій і розгортанням світової соціальної революції» [10, с. 103].

Для Миколи Хвильового питання українізації та й загалом національне питання були сторонами однієї медалі: «Українізація, з одного боку, є результатом непереможної волі 30-мільйонної нації, з другого – це є єдиний вихід для пролетаріату заволодіти культурним рухом» [9, Т.2, с. 562]. Право націй на самовизначення, згідно з позицією Хвильового, є історично зумовленим і не лише цілком

раціонально поєднується з утвердженням нового суспільного ладу, а і є неодмінною умовою цього. Український мислитель вважав своєрідним історичним злочином суспільно-політичну практику – такий комплекс дій, що стверджувався всупереч історичній доконечності націотворення: «Коли якась нація (про це вже давно й не раз писалося) виявляє свою волю на протязі віків до виявлення свого організму як державної одиниці, тоді всякі спроби так чи інакше затримати цей природний процес, з одного боку, затримують оформлення класових сил, а з другого – вносять елемент хаосу вже в світовий загальноісторичний процес» [9, Т.2, с. 591]. Отже, національна політика є необхідністю для України на сучасному Хвильовому етапі історичного розвитку, і більше того – результативним знаряддям пролетаріату в боротьбі за гегемонію в культурному поступі. Адже, отримавши право реалізації «національної форми та соціалістичного змісту» у різних сферах суспільного життя, робітничий клас зможе повністю розкрити свій творчий потенціал.

Для Миколи Хвильового логічним і закономірним видається розвиток української культури поза межами російського авторитету, бо звернення до останнього демонструватиме наочний приклад теорії «боротьби двох культур», розкритикованої М. Скрипником, і, що очевидно, зумовлюватиме суспільні конфлікти: «Соціальні процеси, що їх викликано непом, логічно ведуть до конфлікту двох культур. Українське суспільство, зміцнівши, не помириться зі своїм фактично, коли не *de jure*, декретованим гегемоном – російським конкурентом» [9, Т. 2, с. 591]. М. Скрипник дотримується подібних думок, пишучи про те, що «українська література, як українська культура працюючих мас, виступає на арену міжнародної пролетарської творчості не як учовець, не як учень, що повинен лише шукати проводаря або допомагача, але як дійсний чинник спільної співпраці» [6, с. 21]. М. Скрипник умовно виділяв два етапи культурного розвитку: зближення націй і власне злиття націй: «Зближення націй, безсумнівно попередній процес, що підготовляє умови для дальшого злиття націй» [7, с. 40].

Як уже було зазначено, українські радянські філософи розглядали національне питання переважно в контексті соціального питання, і його вирішення було взаємозумовленим у контексті загальних суспільних змін: «Національна справа пролетаріату – це складова частина його класової боротьби, чому пролетаріат повинен обстоювати правильний свій класовий погляд на суть цієї справи, а тому на поставлене вище запитання пролетаріат мусить відповісти позитивно: національна бо справа є пролетарська справа» [1, с. 108].

Підводячи **висновки** зазначимо, що соціально-політична проблематика в працях українських радянських філософів 1920-х – початку 1930-х років визначена пошуком національної ідентичності й становленням самобутньої української культури, що водночас ґрунтувалося на ідеології марксизму. Переїнявши ідеями В. Леніна та Й. Сталіна, українські радянські філософи також піддали критиці право на національне самовизначення й потребу в національно-культурній автономії, посилаючись при цьому на «буржуазних» мислителів як таких, що представляють категорично неправильні погляди на національне питання. У зв'язку з цим українські радянські філософи піддали критиці погляди Р. Люксембург, К. Каутського, О. Бауера й інших «неортодоксальних» марксистів. Але незважаючи на начебто тотальну і беззаперечну обов'язкову рецепцію та ретрансляцію марксистсько-ленінських ідей, вітчизняні філософи означеного періоду наполегливо шукали власних шляхів у розв'язанні національного питання. Окремі філософи, як-от М. Скрипник і Микола Хвильовий, висловили оригінальні й сміливі ідеї, пов'язані з відкиданням нав'язуваного партійною парадигмою «злиття націй» і орієнтацією на європейські цінності. Беззаперечним фактом залишається вплив націонал-комуністичних ідей на формування системи соціально-політичних поглядів українських радянських філософів 1920-х – початку 1930-х років. Зіткнувшись із розривом між теоретичним і практичним аспектом розв'язання національної проблеми, філософи були змушені шукати альтернативні шодод націонал-комуністичних і марксистсько-ленінських шляхи розв'язання національного питання.

Література

1. Глухенко В. До питання про націю та її генезу / В. Глухенко // Прапор марксизму. – 1929. – №3. – С. 103-116.
2. Горський В. С. Соціальне середовище та історико-філософський процес / В. С. Горський. – К. : Наукова думка. – 1969. – 184 с.
3. Дичковська Г. О. Український націонал-комунізм / Г. О. Дичковська. – К. : ТОВ «Міжнар. фін. агенція», 1998. – 35 с.

-
4. Ленін В. І. Соціалістична революція і право націй на самовизначення ; Підсумки дискусії про самовизначення ; Революційний пролетаріат і право націй на самовизначення. – К. : Політвидав України, 1990. – 96 с. – (Ленінська б-чка з нац. питання)
 5. Маркс К. Маніфест Комуністичної партії / К. Маркс, Ф. Енгельс. – К. : Політвидав України, 1981. – 58 с.
 6. Скрипник М. До теорії боротьби двох культур / М. Скрипник. – Х. : Держвидав України, 1928. – 71 с.
 7. Скрипник М. О. Зближення і злиття націй за доби соціалізму / М. О. Скрипник. – Х. : Пролетар, 1931. – 48 с.
 8. Скрипник М. О. На герць. Мистецькі фронти на Україні / М. О. Скрипник. – Х. : Держвидав України, 1932. – 153 с.
 9. Хвильовий М. Твори : в 5 т. / М. Хвильовий ; [ред., упоряд. Г. Костюк]. – Нью-Йорк [та ін.] : Об'єднання Українських письменників «Слово». – Т. 1. – 1984. – 436 с. ; Т. 2. – 1980. – 399 с. ; Т. 3. – 1982. – 505 с. ; Т. 4. – 1983. – 662 с. ; Т. 5. – 1986. – 834 с.
 10. Шкандрій М. Модерністи, марксистки і нація. Українська літературна дискусія 1920-х років / М. Шкандрій ; [пер. з англ.]. – К. : Ніка-Центр, 2006. – 384 с.

Summary

Goian I., Galan N. Social-Political Problem in Theoretical Heritage of Ukrainian-Soviet Philosophers of 1920- Early 1930th. *In this article social-political views of Ukrainian soviet philosophers of 1920-beginning of 1930-th are analysed (V. Gluhenko, M. Skrypnyk, M. Hvylovyi). It has been approved that their set-up and formation had taken place in the context of marksist-lenin ideology. It has been justified that social-political views of the philosophers under research had contained a lot of original ideas. Keywords: Ukrainian soviet philosophers of 1920-beginning of 1930-th, marksism-leninism, social-political views.*

УДК 123.1

© Тарас Клок

Східноєвропейський національний університет імені. Лесі Українки (м. Луцьк)

ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕФІНІЦІЇ СВОБОДИ У ФІЛОСОФІЇ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

На основі аналітичного підходу досліджено категорію свободи в різних філософських словниках. Показано, що визначення поняття «свобода» не завжди були об'єктивні, аргументовані, логічні. Розглянуто європейський філософський словник неперекладностей. Досліджені сучасні дефініції свободи в українських, російських і білоруських філософських словниках. Ключові слова: свобода, сваволя, необхідність, freiheit, liberty, свобода волі.

Постановка проблеми і стан її вивчення. Ідея свободи завжди була присутньою в історико-філософському дикурсі. Вона досліджувалася в різні періоди культури від давнього світу до інформаційного суспільства. Експлікації свободи заклали передумови для категорій права, економіки, політики і т. д. Разом з тим, ці поняття відірвалися від своїх джерел і вже не пояснювали на глибинному рівні власне свободу як філософську категорію.

Аналіз існуючих визначення свободи виявляє різний зміст цієї категорії. Ми переконалися в відмінності значення понять. Жодна інтерпретація філософської категорії не є остаточною.

Поняття свободи завжди буде актуальним для наукового дослідження. Цю тему обґрунтовували у філософії: М. Можейко, Е. Араб-Огли, Р. Апресян, Р. Арцишевський, О. Івін та ін.

Мета статті – аналіз експлікацій змісту категорії свободи, дослідження свободи як філософського поняття. Ми спробуємо проаналізувати визначення науковців ХХ століття, а також порівняти їх із сучасними аналогами.

Вклад основного матеріалу. Категорія свободи завжди була центральною в історії філософії. У філософській антропології вона розкриває всю свою глибину. За час існування цивілізацій людство пройшло через різноманітні національні конфлікти, війни, тоталітарні режими, тероризм і т. ін. Вони призвели до поширення нігілізму, песимізму, депресії й апатії. Свобода залишалась одним із понять, які допомагали орієнтуватись у світі. Ця категорія досить складна, загальна і водночас конкретна для дослідження. Ми вважаємо, що наша тема важлива для сучасного соціуму. «Свобода, – писав М. Бердяєв, – є назва моєї незалежності та визначення моєї особистості зсередини, і свобода є моя творча сила, не вибір між поставленими перед мною добром і злом, а моє створення добра і зла» [2, с. 61]. Він усвідомлював свободу глибше, ніж